

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna

z dnia 16 maja 2013 r.

IV CSK 633/2012

Publikatory

LexisNexis nr 7468692

www.sn.pl

Teza

Szkodą w ścisłym znaczeniu jest uszczerbek majątkowy, który może polegać na zmniejszeniu majątku (zmniejszenie aktywów) albo na powstaniu nowych lub zwiększeniu się istniejących zobowiązań (zwiększenie pasywów).

Dodatkowe informacje:

Przewodniczący: SSN Irena Gromska-Szuster.

Sędziowie: SN Grzegorz Misiurek, SN Maria Szulc (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Fundacji „V.” P. w S. przeciwko Gminie D. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 16 maja 2013 r. skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 5 lipca 2012 r.

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 26 maja 2010 r. zasądził na rzecz powódki od pozwanej Gminy odszkodowanie w kwocie 43.831,94 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 kwietnia 2008 r. a w pozostałej części powództwo oddalił. Wskutek apelacji obu stron Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądzoną kwotę obniżył do kwoty 5717 zł. Wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2011 r. IV CSK 157/2011 powyższy wyrok został uchylony w części oddalającej apelację powódki i rozstrzygającej o kosztach procesu, a nadto skarga kasacyjna została odrzucona w zakresie kwoty 38.115,94 zł z uwagi na brak substratu zaskarżenia wobec braku rozstrzygnięcia co do tej kwoty. Sąd Najwyższy uznał za uzasadnione zarzuty naruszenia art. 378 § 1 zd. 1 w zw. z art. 328 § 2 w zw. z art. 391 k.p.c. oraz art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i wskazał, że Sąd drugiej instancji uchybił obowiązkowi wyjaśnienia czy i w jakim zakresie zaaprobował ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy, podania podstawy prawnej rozstrzygnięcia i odniesienia się do podstawy prawnej wskazanej przez Sąd pierwszej instancji, rozważenia wszystkich zarzutów apelacji oraz wskazania związku wniosku o zasadności wypowiedzenia umowy przez Wójta - mimo wskazania, że umowa jest bezskuteczna - z treścią rozstrzygnięcia. Z uwagi na niewyjaśnienie podstawy faktycznej i prawnej wyroku Sądu Apelacyjnego zarzuty materialnoprawne pozostały poza kontrolą kasacyjną.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego w O. Sąd drugiej instancji ustalił, że w wyniku otwartego konkursu na realizację zadania publicznego Wójt Gminy D. dokonał wyboru oferty powodowej Fundacji i zlecił jej realizację zadania w formie prowadzenia Środowiskowego Domu Samopomocy na terenie Gminy w 2006 r. udzielając jednocześnie dotacji w wysokości 386.250 zł. W dniu 30 sierpnia 2006 r. strony zawarły umowę o realizacji powyższego zadania w okresie od 1 grudnia 2006 r. do 31 grudnia 2011 r. a następnie aneks do umowy, które nie zostały opatrzone kontrasygnatą skarbnika Gminy. Realizując umowę powódka poniosła wydatki na prace remontowo-budowlane, zakup wyposażenia ruchomego, koszty inwestorski, zorganizowanie przetargu na wykonawcę robót, nadzór budowlany, a nadto zaciągnęła kredyt na realizację inwestycji, od którego odsetki na dzień 20 kwietnia 2009 r. wynosiły kwotę 34.770 zł. Roboty remontowe w budynku nie zostały wykonane w całości i w dniu 1 grudnia 2006 r. Ośrodek nie rozpoczął działalności, wobec czego Wójt Gminy w dniu 22 grudnia 2006 r. wypowiedział umowę ze skutkiem natychmiastowym. Powództwo o zwrot tych wydatków, wniesione przez powódkę ze wskazaniem umowy zawartej pomiędzy stronami jako podstawy żądania zostało prawomocnie oddalone wobec uznania, że umowa jest bezskuteczna z uwagi na brak kontrasygnaty skarbnika Gminy.

Sąd Apelacyjny, zważywszy na zakres zaskarżenia oraz prawomocne odrzucenie części skargi kasacyjnej stwierdził, że rozpoznaniu na tym etapie postępowania podlega jedynie roszczenie powódki o zapłatę odszkodowania w zakresie prac remontowych, połowy kwoty odsetek od zaciągniętego kredytu oraz połowy zakupu wyposażenia. Odnosząc się do podstawy prawnej odpowiedzialności pozwanej wskazał, że ani art. 417 k.c. ani art. 415 k.c. takiej podstawy stanowić nie mogą, bowiem przepisy regulujące odpowiedzialność deliktową nie obejmują obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej w ramach istniejącego już między stronami stosunku prawnego. Wprawdzie zawarta przez strony umowa - wobec braku kontrasygnaty skarbnika - jest bezskuteczna, a więc jej postanowienia nie powodują powstania uprawnień i obowiązków, ale zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyrokach z dnia 27 marca 2000 r. III CKN 608/98 i z dnia 17 lipca 2009 r. IV CSK 117/2009, w razie zawarcia takiej umowy wzajemnej jednostka samorządowa powinna, zgodnie z art. 354 § 1 i 2 k.c. powiadomić drugą stronę o braku kontrasygnaty skarbnika, zwalniając się od skutków zwłoki wierzyciela i wszcząć postępowanie przewidziane w art. 46 ust. 4 ustawy o samorządzie gminnym. Drugiej stronie przysługuje natomiast, z mocy art. 490 § 1 k.c., uprawnienie do powstrzymania się od świadczenia bez narażenia na skutki zwłoki. Sąd uznał, że wprawdzie pozwana nie wywiązała się z tych obowiązków, co rodzi jej odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie art. 491 § 1 k.c., ale powódka nie poniosła szkody. Wskutek wykonania prac remontowych niewątpliwie powiększyły się pasywa w majątku powódki, bo nakłady zostały poczynione na nieruchomości nie stanowiącą jej własności, ale dokonano ich w interesie powódki, skoro wykorzystywane są przez Fundację jako baza obecnie prowadzonej działalności w ramach współpracy z Powiatem S. Za niewątpliwie także uznał, że „uszczerbek” ten nie wynikał ze zwłoki strony przeciwnej.

Powódka zaskarżyła powyższy wyrok w zakresie punktu I i II lit. a oraz punktu III i wniosła o jego uchylenie w zaskarżonej części i orzeczenie co do istoty poprzez zasądzenie dalszej kwoty 285.650,52 zł z ustawowymi odsetkami od kwot i dat szczegółowo wymienionych. Zarzuciła, w ramach podstawy określonej w art. 398[3] § 1 pkt 1 k.p.c., naruszenie prawa materialnego: - art. 354 § 2 k.c. w zw. z art. 491 k.c. w zw. z art. 46 ust. 4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Tekst jednolity: Dz. U. 2001 r. Nr 142 poz. 1591 ze zm.; dalej ustawa o samorządzie) poprzez przyjęcie, że koszty prac

remontowych nie są szkodą wynikłą ze zwłoki mimo uznania, iż pozwana pozostawała w zwłoce wobec niezawiadomienia powódki o braku możliwości spełnienia świadczenia z uwagi na brak kontrasygnaty skarbnika; - art. 491 § 1 w zw. z art. 471 § 1 i art. 361 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że niepoinformowanie powódki o braku kontrasygnaty umowy aż do dnia odmowy wypłaty świadczenia przez skarbnika nie powoduje zwłoki po stronie pozwanej i w konsekwencji koszt prac adaptacyjnych budynku nie jest szkodą powódki; - art. 491 § 1 w zw. z art. 471 w zw. z art. 361 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że pasywa powódki nie są szkodą pozostającą w adekwatnym związku przyczynowo - skutkowym z niewypłaceniem dotacji z uwagi na bezskuteczność umowy oraz przez przyjęcie, że między zaniechaniem pozwanej a kosztem prac adaptacyjnych nie ma adekwatnego związku przyczynowego; - art. 361 § 2 k.p.c. w zw. z art. 363 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i kompensowanie szkody powódki w postaci wydatków na prace adaptacyjne i zakup wyposażenia, podczas gdy zdarzenia te nie były dla powódki źródłem korzyści oraz poprzez niewłaściwe zastosowanie konstrukcji *comensatio lucri cum damno* z pominięciem reguł obowiązujących przy jej zastosowaniu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Brak zarzutów dotyczących drugiej podstawy kasacyjnej rodzi skutek związania Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżenia (art. 398[3] § 1 pkt 2 k.p.c., art. 398[13] § 2 k.p.c.).

Odnosząc się do zarzutów prawa materialnego wskazać należy, przede wszystkim, na oczywistą bezzasadność zarzutu naruszenia art. 491 § 1 w zw. z art. 471 § 1 i art. 361 § 2 k.p.c. przez przyjęcie, że niepoinformowanie powódki o braku kontrasygnaty umowy aż do dnia odmowy wypłaty świadczenia przez skarbnika nie powoduje zwłoki po stronie pozwanej i w konsekwencji koszt prac adaptacyjnych budynku nie jest szkodą powódki. Po pierwsze, ustalenie pozostawania wierzyciela w zwłoce należy do sfery ustaleń faktycznych, a więc pozostaje poza kognicją Sądu Najwyższego, a po drugie Sąd Apelacyjny ustalił wprost, że pozwana, wbrew obowiązkowi określönemu w art. 354 § 1 i 2 k.c., pozostawała w zwłoce wskutek niewywiązania się z obowiązku poinformowania powódki o braku kontrasygnaty umowy.

Nie można także podzielić argumentów skarżącego podniesionych w celu wykazania zarzutu naruszenia art. 354 § 2 k.c. w zw. z art. 491 k.c. w zw. z art. 46 ust. 4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie. W ich konkluzji stwierdza bowiem, że Sąd drugiej instancji wywiódł, iż do chwili definitywnego braku udzielenia kontrasygnaty pozwana nie pozostawała w zwłoce. Taka konstatacja ma źródło w błędnym odczytaniu motywów zaskarżonego wyroku, z których (str. 10) wynika, że początek terminu pozostawania pozwanej w zwłoce nie był wiązany z definitywnym brakiem kontrasygnaty - odmową wypłaty świadczenia przez skarbnika. W ocenie Sądu definitywny brak kontrasygnaty powodował bezskuteczność umowy i dopiero od tej daty można ocenić niewykonanie przez Gminę obowiązku powiadomienia o tym braku jako zwłokę. Stanowisko to jest uzasadnione, bowiem mimo braku kontrasygnaty umowa była skuteczna i w okresie do jej ubezskutecznienia mogła być sanowana, a zatem dokonanie oceny, czy pozwana w okresie od zawarcia umowy do czasu jej bezskuteczności była w zwłoce, jest możliwe dopiero od daty bezskuteczności umowy. Uzasadnienie zarzutu pozostaje zresztą w sprzeczności z jego treścią, w której podnosi przyjęcie przez Sąd pozostawania pozwanej w zwłoce od dnia zawarcia umowy.

Pozostałe zarzuty skargi kasacyjnej zmierzają do zakwestionowania stanowiska Sądu drugiej instancji w przedmiocie uznania, że powódka wskutek powyższej zwłoki pozwanej nie poniosła szkody.

Pojęcie szkody, którym ustawodawca posługuje się w art. 361 § 1 k.c., nie zostało zdefiniowane. W doktrynie podkreśla się, że szkodą w ścisłym znaczeniu jest uszczerbek majątkowy, który może polegać na zmniejszeniu majątku (zmniejszenie aktywów) albo na powstaniu nowych lub zwiększeniu się istniejących zobowiązań (zwiększenie pasywów). Szkada według dominującej metody dyferencyjnej polega na różnicy pomiędzy obecnym stanem majątkowym poszkodowanego a stanem jaki byłby, gdyby nie wystąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Skarżąca upatruje szkody w zwiększeniu się pasywów w jej majątku z uwagi na poniesienie wydatków na prace remontowe i adaptacyjne, zakup wyposażenia i drewna. Słusznie podnosi, że w razie prawidłowego wykonania umowy przez pozwaną Fundacja otrzymałaby dotację, która rekompensowałaby poniesione wydatki, ale pomija fakt, że nakłady zostały dokonane w budynku położonym na nieruchomości stanowiącej własność osoby trzeciej (fundatora) a nie pozwanej Gminy i są one równoważne poniesionym na ten cel wydatkom oraz wierzytelności o ich zwrot służącej do właściciela nieruchomości. Nie można pomijać, że podstawową zasadą odpowiedzialności odszkodowawczej jest zakaz bogacenia się poszkodowanego na własnej szkodzie (*ne quis ex damno suo lucrum faciat*). Wynika ona pośrednio z zasady pełnej kompensacji i jest akceptowana zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2008 r. III CZP 62/2008 OSNIC z 2009 r. nr 7-8 poz. 106). Przemawia to za przyjęciem stanowiska, że w sytuacji, w której poszkodowanemu służy roszczenie o zwrot nakładów poniesionych, w wyniku zwłoki Gminy w poinformowaniu o braku kontrasygnaty umowy, na nieruchomość osoby trzeciej, brak jest podstaw do przyjęcia, że wydatki na te nakłady stanowią szkodę w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. Dotyczy to także innych wydatków powódki objętych żądaniem na obecnym etapie postępowania, skoro wprowadzie powódka nie uzyskała ich zwrotu, ale wydatki te zostały poczynione na przedmioty, które są wykorzystywane przez powódkę do prowadzenia jej aktualnej działalności. Nie mogą być zatem skuteczne argumenty odnoszące się do przesłanek zastosowania zasady *compensatio lucri cum damno* zwłaszcza, że Sąd Apelacyjny nie czynił wywodów w tym zakresie i nie dokonywał analizy przesłanek jej zastosowania. Zważywszy na powyższe nie ma podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 361 § 2 k.p.c. w zw. z art. 363 k.c. Bezprzedmiotowe staje się również rozważanie zagadnienia związku przyczynowego w ramach zarzutu naruszenia art. 491 § 1 k.c. w zw. z art. 471 § 1 k.c. i art. 361 § 1 k.c. Związek przyczynowy jest przedmiotową przesłanką odpowiedzialności odszkodowawczej - warunkuje powstanie tej odpowiedzialności (361 § 1 k.c.) i określa jej granice (art. 362 § 1 k.c.), a jego istnienie determinowane jest określonymi okolicznościami faktycznymi konkretnej sprawy. Ocena, czy taki związek zachodzi jest możliwa jednak tylko w razie pozytywnego ustalenia, że miało miejsce zdarzenie wyrządzające szkodę i poszkodowany ją poniósł. Ustalenie natomiast, że poszkodowany szkody nie poniósł wyłącza dopuszczalność analizy tej przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej.

Zważywszy na powyższe orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398[14] k.p.c.